ASPI

Buďte si díky ASPI vždy jistí v tom, co potřebujete znát!

Nejrozsáhlejší elektronická knihovna s pravidelně doplňovaným a aktualizovaným autorským obsahem

V ASPI můžete využívat rozsáhlé komentáře k více než 188 nejvýznamnějším právním předpisům, které pro vás průběžně aktualizujeme.

Aktuálně můžete mít k dispozici 460 praktických monografií.

S našimi partnery do ASPI integrujeme řadu užitečných nástrojů

- ASPI Navigátor (více než 1 385 složitých právních postupů přehledně zpracovaných v 16 ASPI Navigátorech)
- Specializované komentované vzory korporátních smluv
- Expertní databáze rozhodnutí ÚOHS o veřejných zakázkách
- Informace o firmách v ČR

Bisnode · Brož Sokol Novák · PRK · ROWAN LEGAL · ZIZLAVSKY

Wolters Kluwer

Když si musíte být jistí

JURISPRUDENCE
časopis Právnické fakulty Univerzity Karlovy

Časopis Jurisprudence je recenzovaným časopisem zařazeným v Seznamu recenzovaných periodik a v mezinárodní databázi ERIH PLUS.

ROČNÍK XXVI

vydávají
Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Wolters Kluwer ČR, a. s.

šéfredaktor
JUDr. PhDr. Marek Antoš, Ph.D., LL.M.

předseda redakční rady
Mgr. Tomáš Doležil, LL.M. Eur., Ph.D.

redakční rada
Doc. JUDr. Petr Bělovský, Dr.
Mgr. et Mgr. Michal Bobek, M.Jur., M.Res., Ph.D.
Doc. JUDr. Kristián Csach, Ph.D., LL.M.
Doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.
Prof. JUDr. Aleš Gerloch, CSc.
Doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.
JUDr. Barbara Havelková, LL.M., D.Phil.
JUDr. Jiří Hrádek, Ph.D., LL.M.
JUDr. Jan Komárek, LL.M., D.Phil.
Doc. JUDr. David Kosař, Ph.D., LL.M., S.J.D.
Doc. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D.
JUDr. Jan Lasák, Ph.D., LL.M.
Mgr. et Mgr. Jan Petrov, Ph.D., LL.M.
Prof. JUDr. Jiří Přibáň, DrSc.
Doc. Mag.phil. Dr.iur. Harald Scheu, Ph.D.
Prof. JUDr. PhDr. Ivo Šlosarčík, LL.M., Ph.D.
Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.
Prof. PhDr. JUDr. Michal Tomášek, DrSc.
JUDr. Ing. Jiří Zemánek, CSc.
Doc. JUDr. PhDr. Robert Zbíral, Ph.D.

tisk
SERIFA, s. r. o.

časopis vychází šestkrát ročně
(tři čísla před letními prázdninami a tři čísla po nich)

Předplatné pro rok 2018
(6 čísel) činí 2 495 Kč bez DPH

adresa
Wolters Kluwer ČR, a. s.
U Nákladového nádraží 6, 130 00 Praha 3
tel. 246 040 400, fax: 246 040 401
email: redakce@jurisprudence.cz
IČ: 63077639

inzerce
Iva Suchnová
tel. 246 040 439

zasílání autorských příspěvků
redakce@jurisprudence.cz
Požadavky na úpravu autorských textů viz www.jurisprudence.cz.

ISSN 1802-3843

Časopis je dostupný také v ASPI a v databázi EBSCO.

Všechny příspěvky nabízené k publikaci procházejí recenzním řízením.

obsah 4/2017

Všechny příspěvky publikované v časopise Jurisprudence jsou zařazeny do ASPI.

Články

Lidská důstojnost v ústavním právu: legitimní argument nebo axiom?
Filip Horák 3

Hodnotové pojetí a právní ochrana nenarozeného života v kontextu biomedicínského vývoje
Jakub Valc 14

Odpovědnost za škodu způsobenou profesní komorou při výkonu veřejné moci
Martin Kopecký 23

Diskuse

Rukavice právu uměním hozená, nebo snad rudé trenky? Aneb právní následky jedné umělecké akce
Tomáš Friedel 33

Právní věda a právní psaní: Postačí vždy jako výzkumná metoda „číst, přemýšlet a psát"?
Marína Urbániková – Hubert Smekal 37

Užitečné zastřelování na cíl
Jan Kysela 41

Monitoring judikatury

Monitoring judikatury soudů České republiky
Jan Tryzna 43

Monitoring judikatury Soudního dvora EU a Tribunálu
Jan Tlamycha 48

Monitoring judikatury Evropského soudu pro lidská práva
Pavla Boučková 53

promíchávání v právní argumentaci, jak se tomu poměrně často děje. Druhým předpokladem je pak přirozeně argumentační poctivost orgánů aplikujících právo. A konečně posledním záchytným mechanismem je v tomto kontextu právě doktrína, jež si však doposud jádra problému všímala jen sporadicky.[84]

V dalším výzkumu by bylo vhodné zaměřit se především na provedení podrobné komparativní analýzy většího počtu rozsudků využívajících lidskou důstojnost. Cílem by mělo být poukázat na kontrast mezi využitím důstojnosti ve formě „čisté" a formě „axiomatické". Je také žádoucí zkoumat vztah mezi druhem používané důstojnosti a zněním ústavněprávní úpravy daného státu.

V tomto příspěvku jsem se nezaměřoval na obsahové vymezení důstojnosti v jednotlivých ústavách a judikaturách, nýbrž pouze na funkci, jakou v daném právním řádu zastává. Je tomu tak zejména proto, že právě v tomto aspektu lidské důstojnosti spatřuji největší mezeru v našem poznání. Lze ovšem předpokládat, že sekundárním úkolem do budoucna může být obsahovou a funkcionální linii výzkumu lidské důstojnosti propojit.

84 Poměrně precizní kritiku užívání důstojnosti jako axiomu můžeme najít zejména u R. Alexyho (Alexy, *op. cit.*) či u M. Mahlmanna (Mahlmann, M. The Basic Law at 60.). Je logické, že silnou kritiku můžeme pozorovat u německých teoretiků, neboť právě SRN využívá důstojnosti ve formě nejtvrdšího axiomu spojeného ze všech tří základních typů.

Hodnotové pojetí a právní ochrana nenarozeného života v kontextu biomedicínského vývoje

Jakub Valc*

Current and Future Role of Law in the Protection of Unborn Life in the Context of Biomedical Development

Summary: *Due to the progressive development of biomedicine, scientists have been able to influence the development of a human being in the prenatal period for some time. This is associated with many problems not only of an ethical but also of a legal nature, which have an impact on the legal significance of the value of human life and on the preservation of its nature. The aim of this article is to highlight the fact that the legislature is unable to efficiently and flexibly respond, in various aspects, to the penetration of genetic engineering into more and more areas of social life. Initially, attention shall be on the biological, moral and legal status of an unborn child in the context of legal regulations that allow destructive interference in its essence and natural development. Subsequently, focus shall be oriented on the philosophical and legal analysis of the issue of biopower and its potential ability to substitute the legislative action of the legislature, which we will try to demonstrate on the Czech legal environment with respect to the current and still unresolved issue of surrogacy.*

Keywords: *human life, human nature, unborn child, biomedicine, biopower, surrogacy*

Problematika vztahu práva a jiných vědních oborů je předmětem odborných diskusí již od nepaměti. Můžeme však říci, že v současné době je daleko více zesílena potřeba vést věcnou diskusi v otázkách, zda by právo mělo více reflektovat vědecké poznatky zejména z oblasti biologie či genetiky, které nám umožňují nejen podrobným způsobem pozorovat akt počátku a vývoje lidského života, ale také zásadním způsobem zasahovat do jeho přirozenosti. V tomto kontextu můžeme hovořit o celé řadě bioetických otázek, které souvisejí nejen s historicky známou problematikou provádění interrupcí, ale také s prenatální diagnostikou či výzkumem na lidských embryích, který můžeme považovat za určitý předstupeň či prostředek k realizaci

* Katedra právní teorie, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, interní doktorand. E-mail: jakubvalc@seznam.cz.

terapeutického (reprodukčního) klonování. Společným jmenovatelem těchto a dalších postupů je totiž skutečnost, že jejich aplikací v důsledku dochází k intencionálnímu a zásadně destruktivnímu zásahu do počátku a vývoje lidského života v prenatálním období, a to z důvodu prosazování práva ženy na rozhodování o svém těhotenství či realizace lidské touhy po novém vědeckém poznání.

Cílem tohoto článku bude provést kritickou analýzu současného hodnotového pojetí nenarozeného lidského života, přičemž se v této souvislosti budeme zabývat otázkou, zda a jakým způsobem český zákonodárce reflektuje a transformuje do právního obsahu současný stav vědeckého poznání v biomedicínských oblastech. V návaznosti na tyto poznatky se poté zaměříme na poněkud kontroverzní téma, které souvisí s teorií o postupné nadvládě biomoci, která vlivem pasivity na straně zákonodárce nezávisle zasahuje do stále více oblastí společenského života.[1] Za účelem demonstrace těchto projevů se opět budeme koncentrovat na české právní prostředí, a to na legislativní oblast týkající se problematiky náhradního mateřství, které je v současné době velmi aktuálním, ale ne zcela právně řešeným problémem. Závěrem formulujeme úvahy de lege ferenda, jejichž smyslem bude poukázat na skutečnost, že i v současné době biomedicínského vývoje je nutné přistupovat k životu každého člověka jako k nedotknutelné hodnotě, jejíž náležitá ochrana je faktickým předpokladem pro zachování lidské společnosti.

Je opravdu každý z nás lidskou osobou?

V rámci odborného diskurzu se v mnoha ohledech často klade důraz na ochranu lidského života, jakožto nejvyšší hodnoty ve společnosti. Prostá a známá formulace, že každý má právo na život je však v současnosti interpretována mnoha způsoby, z nichž každý v podstatě vychází z úplně jiného filozofického pojetí počátku lidského života a jeho vývoje. Již na tomto místě tedy můžeme konstatovat, že se nejedná o otázku ryze právní, neboť určení počátku lidského života je záležitostí jiných vědních oborů, a to zejména embryologie a genetiky. Pouze na jejich základě jsme schopni pozorovat složitý biologický proces, při kterém dochází k početí a následnému vývoji lidského života v prenatálním období. Až kritickou analýzou těchto poznatků, která svojí podstatou zasahuje do oblasti filozofie či etiky, jsme poté schopni diskutovat o otázkách tzv. morálního statusu nenarozeného dítěte, tedy určení, zda je opravdu lidskou osobou nebo jen shlukem buněk, který nemá právo na život a lidskou důstojnost. Z našeho pohledu by až po těchto krocích měla přicházet na řadu právní regulace, která by měla všechny tyto poznatky reflektovat a transformovat do právního obsahu.

Zaměříme-li se tedy nejprve na rovinu embryologickou, je zcela rozhodující vymezit, kdy dochází ke vzniku lidského života. Moderní embryologie je nám na tuto otázku již poměrně dlouhou dobu schopna dát konkrétní a empiricky ověřitelnou odpověď. Život každé lidské bytosti začíná krátce po aktu početí, jehož nejčastější podobou je proces oplození, při kterém dochází přirozenou či umělou cestou ke spojení mužské a ženské pohlavní buňky, čímž vzniká zygota neboli oplozené vajíčko.[2] Jaký je však jeho biologický či genetický status? Můžeme konstatovat, že v těchto otázkách již panuje poměrně jasný konsenzus, že nenarozené dítě je od počátku svého vývoje nositelem jedinečné genetické výbavy, která determinuje veškerý jeho další vývoj.[3] Ten samozřejmě není zejména v prvních fázích těhotenství vizuálně patrný, neboť rané lidské embryo opravdu nedisponuje tělem a orgány. To však nijak nevylučuje jeho předem stanovenou podmíněnost v rámci genotypu. Nenarozené dítě je tak z perspektivy embryologie a genetiky organismem, který je nepochybně příslušníkem lidského druhu, přičemž je u něj prokazatelně dána potence dalšího vývoje.[4]

1 Pojem biomoc je v rámci odborného diskurzu spojován zejména se jménem francouzského filozofa, sociologa a psychologa Michela Foucaulta. Ten v tomto kontextu hovořil o tom, že již od 16. století dochází k postupné formulaci nového druhu moci, která se zaměřuje na lidský život, a to za účelem kultivace a využití. Tím dochází k jeho byrokratizaci či obecně provázání s politickou mocí pro účely zvýšení ekonomické produktivity či další regulace společnosti. Z našeho pohledu je však problematická zejména skutečnost, že biomedicína si žije v určitých aspektech svým vlastním životem, a to z důvodu, že právo nestíhá její vývoj reflektovat. Dává jí tak prostor pro stále větší expanzi, aniž by stanovovalo jasné a nepřekročitelné hranice. Blíže k pojetí biomoci dle Foucaulta: Pickett, B. *On the Use and Abuse of Foucault for Politics*. Lanham, 2005, s. 17–20; Parusniková, Z. Biomoc a kult zdraví. *Sociologický časopis*, 2000, č. 2, s. 133–136.

2 Přesný okamžik počátku lidského života v rámci procesu fertilizace je nicméně velmi obtížné definovat. Srov. Condic, M. L. When Does Human Life Begin? In: *The Westchester Institute* [online]. 2008, vol. 1, no. 1, s. 1 a 2. Dostupné na <https://www.cedarville.edu/personal/sullivan/bio4410/condic_whitepaper.pdf >.

3 Lidské embryo je z fyzického hlediska izolováno od matčina organismu. Carbone, G. Lidské embryo: někdo, nebo něco? In: Černý, D. *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*, Praha, 2011, s. 23 a 24.

4 V případě embrya hovoříme o lidském organismu od okamžiku nidace neboli zahnízdění oplozeného vajíčka v děloze až do konce druhého měsíce těhotenství (embryonální fáze). Následně již hovoříme o fetální fázi, kdy označujeme nenarozené dítě jako plod. Srov. Lajkep, T. Lidské embryo – kdo, nebo co? In: *Zdravotnictví a medicína* [online].

Problém nicméně nastává především v otázce určení jeho morálního statusu. Jedná se ostatně o tradiční filozofický či etický problém, kterým se v určitém smyslu zabývali již antičtí filozofové či Tomáš Akvinský. Jejich úvahy se samozřejmě s ohledem na tehdejší stav vědeckého poznání koncentrovaly především na teologické otázky související s hodnotou lidského života a jeho vznikem při spojení těla s rozumovou duší. V současné době se můžeme v odborné diskusi setkat s různými filozofickými přístupy k dané problematice. Český přírodovědec a teolog Marek Vácha rozeznává v tomto kontextu tři hlavní názorové směry, a to empirický funkcionalismus, gradualismus a ontologický personalismus. První z uvedených je dle jeho výkladu vystavěn na striktním rozlišování pojmů bytost a osoba. Nenarozené dítě tak zastánci empirického funkcionalismu považují za pouhou osobu v potenci, kterou se stane až v určitém stádium svého vývoje, přičemž nepanuje konsenzus, kdy tento rozhodný okamžik nastává.[5] Jeho specifickým projevem je poté tzv. gradualismus, který hovoří o nenarozeném dítěti jako o dospívající osobě, která má sice určitý, ale zatím nikoliv úplný morální status.[6] Jako protiklad pak Vácha uvádí ontologický personalismus, která naopak odmítá jakékoliv rozlišování mezi hodnotou lidského života v době před a po narození. Jeho výrazným zastáncem je ostatně také katolická církev, která ovšem v tomto kontextu stále užívá místo biologických či etických argumentů spíše historicky uplatňovanou teorii o bezprostřední animaci či oduševnění zygoty, která považuje nenarozený život za dar Boží, a to již k okamžiku početí.[7]

V tomto kontextu je vhodné doplnit, že se můžeme setkat také s jiným přístupem k otázce statusu nenarozeného dítěte, na který poukazuje český filozof David Černý, který vychází z problematiky personální identity. Ta ovlivňuje dosavadní názorový střet, zda lze považovat lidského živočicha, kterým zygota či embryo nepochybně je, za identického s lidskou osobou. V případě, že by tato identita nebyla dána a bylo tedy připuštěno, že lidé nejsou v určité fázi biologického vývoje osobami, pak by to mohlo být důvodem k nepřiznání práva na život a lidské důstojnosti. Jedná se ostatně o argumentaci, kterou používají autoři podporující provádění intencionálních zásahů do vývoje nenarozeného života, přičemž na rozdíl od tradičního (ontologického) pojetí lidské osoby vycházejí z pojetí funkcionálního.[8] Osobou se dle tohoto vymezení může stát pouze živočich, který disponuje určitými vlastnostmi či dovednostmi. V tomto kontextu Černý hovoří o psychologickém přístupu, který operuje ve vztahu k vymezení pojmu osoba s psychologickými fakty. Je založen na odlišném pojímání lidského těla a osoby. Pokud by tedy hypoteticky došlo k přemístění mozku konkrétní osoby do jiného těla, její osobnost by byla v tomto duchu zachována, neboť by byla zachována i její paměť a další úroveň vědomí. V této souvislosti však Černý poukazuje na aplikační problémy uvedené teorie, a to zejména za situace, že by v tomto fiktivním případě byl mozek, resp. jeho obsah, přenesen do více těl. Tím by automaticky došlo nejen k existenci jedné identity paralelně ve více tělech, ale také k její následné diferenciaci vlivem individuálního okolního prostředí, ve kterém by dotyčná „těla s identitou" dále existovala.[9]

Za přijatelnější variantu Černý považuje tzv. animalismus, který není vystavěn na dualismu lidského živočicha a osoby. Naopak vychází ze skutečnosti postupného biologického vývoje lidského organismu, který je časově a prostorově ohraničen, přičemž je pro něj typická individualita v rovině genotypu, vývojových stádií a fungování jako samostatného celku. Lidskou osobou je tak každý po celou dobu své existence, tedy od početí, až do okamžiku klinické smrti.[10] V tomto kontextu ostatně poukazuje na skutečnost, že nepřiznání statusu morální osoby embryu či plodu naráží zejména na problém selektivnosti, neboť je mezi zastánci daného pojetí problematické hovořit o jasných hranicích toho, kdy jsou destruktivní zásahy do začínajícího života přípustné a kdy nikoliv. Z toho

10. 3. 2003. Dostupné na <http://zdravi.euro.cz/clanek/mlada-fronta-zdravotnicke-noviny-zdn/lidske-embryo-kdo-nebo-co-i-152242>.

5 Vácha, M. Definice lidského embrya a jeho status. In: *Vesmír* [online]. 2008, roč. 87, č. 4, s. 216. Dostupné na <http://casopis.vesmir.cz/clanek/definice-lidskeho-embrya-a-jeho-status>.

6 Za jednoho z předních představitelů gradualismu můžeme považovat také australského filozofa a bioetika Petera Singera, který nenarozený život v počátku vývoje přirovnává k jiným živočišným organismům na stejné úrovni rozumu. Srov. Singer, P. *Spisy o etickom žití*. Bratislava, 2008, s. 155 a 156.

7 Aquila, S. J. The Sanctity of Human Life from Conception to Natural Death. In: *Catholic News Agency* [online]. 15. 11. 2007. Dostupné na <http://www.catholicnewsagency.com/document/the-sanctity-of-human-life-from-conception-to-natural-death-622/>.

8 Ucelený přehled pravidelných argumentů, které zpochybňují vnímání zygoty či raného embrya jako lidské osoby nám podává francouzský lékař, filozof a teolog Ide Pascal. Jedná se o argumentaci založenou například na možnosti vzniku jednovaječných dvojčat, závislosti na těle matky, procesu buněčného dělení atd. Blíže viz Pascal, I. *Je zygota lidskou osobou?* Praha, 2012, s. 109–146.

9 Černý, D. – Jurigová, M. Lidské embryo v perspektivě bioetiky. In: Černý, D. *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*, Praha, 2011, s. 74–86.

10 Černý, D. Personální identita a interrupce. *Filozofický časopis*, 2014, č. 6, s. 810 a 811.

důvodu považuje za přijatelnější vycházet v tomto ohledu z koncepce, která přiznává důstojnost každému organismu, který je příslušníkem lidského druhu.[11]

Bez ohledu na jednotlivé přístupy se ve vztahu k filozofickým úvahám o počátku lidského života kloníme k výše prezentovanému názoru, že v tak zásadních otázkách, jako je ochrana lidského života a jeho důstojnosti, bychom měli vycházet z empiricky ověřitelných poznatků z oblasti genetiky či embryologie, které jasně hovoří již o zygotě jako o lidském organismu. Jeho další vývoj je sice v rovině potence, ta je však předem determinována v rámci genotypu.[12] Každý člověk prochází po celou dobu své existence mnoha fyzickými a psychickými proměnami, to ale nemá v kontextu současného pojetí lidskoprávní ochrany za následek automatické odebírání právního statusu osoby a souvisejících práv.

I přesto nepanuje nejen ve filozofické, ale také právní rovině konsenzus ohledně statusu nenarozeného dítěte. Zaměříme-li se na evropské právní prostředí, to je z historického hlediska zajisté ovlivněno působením křesťanství. Není tedy překvapující, že katolické Polsko či Irsko disponuje velmi restriktivní právní úpravou, která v podstatě až na výjimečné případy zakazuje veškeré destruktivní zásahy do lidského života a jeho vývoje.[13] Ve skutečnosti je převažující liberální přístup, který zásadně favorizuje právo ženy na rozhodování o svém těhotenství či realizaci lidské touhy po novém vědeckém poznání. Jako konkrétní příklad můžeme uvést právní regulaci v České republice, která považuje za legitimní výzkumy na lidských embryích či provádění interrupcí z ekonomických či sociálních důvodů. To samozřejmě umožňuje současná koncepce ústavněprávní ochrany lidského života, když je konkrétně v čl. 6 odst. 1 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen Listina), stanoveno: „Každý má právo na život, lidský život je hoden ochrany již před narozením." Z gramatického výkladu daného ustanovení je zcela patrné, že zákonodárce v tomto směru výslovně rozlišuje mezi lidským životem v době před a po narození. Stanovení hranice veřejnoprávní ochrany dítěte v kontextu porodu poté můžeme odvozovat z trestněprávní teorie vztahující se zejména ke skutkové podstatě trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou dle § 142 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Ta za splnění zákonných podmínek kriminalizuje jednání matky směřující k usmrcení dítěte při porodu nebo bezprostředně po něm. Rozhodující okamžik pro přiznání práva na život je tedy v tomto kontextu začátek porodu, resp. okamžik, kdy hlavička či vedoucí část těla dítěte opouští matčinu tělesnou integritu.[14]

Bohužel v současné době neexistuje judikatura Ústavního soudu České republiky, která by se konkrétně vyjadřovala k otázce právní ochrany lidského embrya.[15] Vycházet můžeme pouze z existence zákonné úpravy, která umožňuje zasahovat do vývoje nenarozeného života nebo s ním zacházet jako s biologickým materiálem.[16] Pokud bychom přesto chtěli poukázat na příslušnou soudní interpretaci, můžeme vycházet z judikatury Evropského soudu pro lidská práva nebo z přiléhavého nálezu Ústavního soudu

11 Černý, D. Personální identita a interrupce, *op. cit.*, s. 814 a 815.

12 Lidská osoba je v tradičním pojetí pojímána jako individuum s racionální přirozeností. Americký filozof Patrick Lee k tomu uvádí, že není podmínkou permanentní schopnost myšlení či projevu vůle, ale schopnost tak učinit. Analogicky můžeme hovořit o spící osobě, u které také není aktuálně dána schopnost myšlení či různých projevů vůle. Vývoj embrya je proto nutné chápat jako aktivní a předem stanovený proces, který začíná již v okamžiku početí. Naproti tomu jiný americký filozof David Boonin poukazuje na skutečnost, že u některých lidských plodů mohou nastat vývojové defekty, které zablokují jejich další vývoj. Analogicky pak hovoří o pavoukovi na skle, který má také pouze biologicky zablokovaný vývoj mozku, jinak by mohl být v tomto smyslu považován za osobu. Z našeho pohledu se však jedná o srovnávání nesrovnatelného, což jen poukazuje na to, že nelze konstruovat právo na život na základě aktuální přítomnosti či nepřítomnosti mozkové aktivity apod. Viz Lee, P. *Abortion & Unborn Human Life*. Washington D. C., 2010, s. 5–7; Boonin, D. *A Defence of Abortion*. New York, 2003, s. 23–25.

13 Provádění interrupcí je v Polsku povoleno pouze v taxativně stanovených případech, které se zásadně týkají toliko ohrožení života či zdraví matky dítěte, genetických vad plodu nebo znásilnění ženy. Irská právní úprava je v tomto směru ještě restriktivnější, neboť umožňuje interrupce pouze v případě ohrožení života matky. I to však bylo pro Irsko zásadním krokem, jehož příčinou bylo zejména rozhodnutí Nejvyššího soudu Irska ze dne 5. 5. 1992, [1992] IESC 1, [1992] 1 IR 1. 210.

14 Šámal, P. – Novotný, O a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. Praha, 2010, s. 27.

15 Můžeme sice poukázat na nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14, ale ten se v dané věci zabýval problematikou účinného vyšetřování v případě tvrzených neoprávněných zásahů do tělesné integrity ženy ze strany lékařského personálu, a to během vedení porodu. Přestože tedy dle jeho argumentace není právo na nedotknutelnost osoby absolutní a při dodržení požadavku proporcionality lze za účelem záchrany dítěte postupovat také bez souhlasu matky, jedná se o otázku ochrany dítěte toliko v rámci porodu. Příslušný soud se nicméně nezabýval ochranou lidského embrya či plodu v počátku vývoje, což je pro účely našeho výkladu zásadní, neboť právě v těchto stádiích dochází k nejvíce zásahům destruktivního charakteru.

16 Konkrétně se jedná zejména o § 4 zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, který umožňuje ukončit těhotenství bez existence zdravotního důvodu až do konce 12. týdne těhotenství, a to na prostou žádost ženy. Dále potom zákon č. 227/2006, o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZoV). V ustanovení § 3 odst. 3 ZoV je sice zakotven absolutní zákaz vytváření nových lidských jedinců ve smyslu reprodukčního klonování, ale zároveň je dle § 8 odst. 3 ZoV výslovně umožněno, aby se prováděly výzkumy na embryích, která nejsou starší než 7 dní. Zásadně se jedná o nadbytečná zamražená embrya získaná po procesu umělého oplodnění, přičemž téměř ve všech případech jsou tyto výzkumy destruktivního charakteru. Srov. Lajkep, T. Etika v praxi: Pokusy na lidských embryích. In: *Zdravotnictví a medicína* [online]. 27. 2. 2003. Dostupné na <http://zdravi.euro.cz/clanek/mlada-fronta-zdravotnicke-noviny-zdn/etika-v-praxi-pokusy-na-lidskych-embryich-152096>.

Slovenské republiky ze dne 4. 12. 2007, PL. ÚS 12/01, který se zabýval ústavním přezkumem interrupční legislativy.[17] Jeho právní závěr, že ochrana nenarozeného dítěte je pouhou objektivní či ústavní hodnotou, jejíž intenzita ochrany nedosahuje základního práva, lze totiž s ohledem na podobnost příslušných právních úprav aplikovat také v podmínkách českého právního prostředí. V každém případě se evropská judikatura v tomto ohledu odchyluje od rozhodovací praxe ve Spojených státech amerických, která je reprezentována zejména rozhodnutím Nejvyššího soudu USA ze dne 22. 1. 1973, věc 410 U. S. 113, Roy vs. Wade.[18] V daném případě totiž soud vycházel při posuzování interrupční legislativy z předpokladu, že nenarozené dítě není osobou ve smyslu 14. dodatku Ústavy USA. Dle jeho závěru má tak žena právo na podstoupení interrupce až do 28. týdne těhotenství, který označil za okamžik, kdy se plod stává životaschopným, resp. nezávislým na těle matky.

Dle našeho názoru však není úlohou zákonodárce či soudního orgánu rozhodovat o tom, kdy začíná lidský život, resp. kdy se každý z nás stal lidskou osobou. Lidská práva mají mezinárodně uznanou přirozenoprávní povahu a nejsou závislá na uznání ze strany státní moci, která nerozhoduje o jejich existenci, ale pouze o tom, zda a v jakém rozsahu jim poskytne adekvátní právní ochranu.[19] Ta by měla reflektovat společenskou a vědní realitu, resp. by měla moderní embryologické poznatky vnímat jako určité argumentační východisko při stanovení právního statusu nenarozeného dítěte. Do značné míry se pak s ohledem na etickou stránku daného problému jedná o záležitost spíše principiální či hodnotovou. O tom, do jaké míry chováme jako společnost úctu a respekt k lidskému životu totiž svědčí zejména to, jakým způsobem jsme ochotni chránit a uznávat ty nejmenší z nás, kteří jsou vydáni na milost či nemilost našim rozhodnutím. Je to ostatně právě požadavek rovnosti všech lidí v důstojnosti a právech, který lze při současném uplatnění principu solidarity považovat za jeden ze základů každé vyspělé demokratické právní společnosti.

Máme mít obavu o zachování lidské přirozenosti?

Již jsme uvedli, že v kontextu našeho výkladu je zejména problematika interrupcí od nepaměti velmi aktuálním a kontroverzním tématem, jehož důsledkem je mnohdy až vyhrocená polarizace nejen odborné, ale také laické veřejnosti. Postupem společenského a vědního vývoje se však do popředí dostávají další zatím méně medializované a řešené bioetické problémy, jejichž příčinou je zejména rozvoj v oblasti biomedicíny, která již umožňuje nejen zkoumat, ale také aktivně zasahovat do genetické výbavy člověka.

V praktické rovině můžeme hovořit především o problematice provádění výzkumů na lidských embryích, které z etického hlediska představují určité dilema. Na jedné straně je poukazováno na skutečnost, že jejich realizací zásadně dochází k destrukci použitých embryí. Proti tomu je argumentováno tím, že jejich účelem je potenciální záchrana lidských životů jedinců, kteří například trpí nevyléčitelnou a často smrtelnou chorobou. V tomto kontextu máme samozřejmě na mysli problematiku terapeutického klonování, ke kterému není ve společnosti vždy přistupováno restriktivním způsobem. Z odborného hlediska je jeho podstatou produkce embryonálních kmenových buněk, které se mohou v počáteční fázi vývoje diferencovat na různé typy buněk, což je činí velmi atraktivními pro získání jednotlivých tkání či buněk potřebných k léčebným účelům.[20] Tento způsob argumentace samozřejmě nemůžeme analogicky uplatnit také ve vztahu ke klonování reprodukčnímu, jehož podstatou je naopak umělá produkce lidských jedinců, což je v současné době z etického i právního hlediska považováno za zcela nepřijatelné.[21] Český lékař Jiří Vácha ovšem v této souvislosti poukazuje na společnou počáteční fázi klonování terapeutického a reprodukčního, což zvyšuje riziko zneužití současného liberálního přístupu ke klonování z lékařských důvodů. Je pak rovněž v souvislosti se stále narůstajícím problémem nízké porodnosti otázkou, kdy bude překročena tato pomyslně nepřekročitelná hranice, spočívající ve společenském a právním odmítnutí laboratorního vytváření lidských jedinců.[22] Tvrzený veřejný zájem je navíc v současné době zeslabován argumentem, že pro účely výzkumu můžeme již využívat také alternativní zdroje v podobě kmenových buněk, které sice nemají totipotentní povahu, ale umožňují využití k terapeutickým účelům bez existence některých etických problémů spojených s usmrcováním použitých embryí.[23]

Za problematickou pak můžeme ve vztahu k současnému hodnotovému pojetí lidského života považovat také prenatální diagnostiku, která je v současné době běžně používána za účelem včasného odhalení vývojových vad nenarozeného dítěte. Její přímou souvislost můžeme spatřovat ve vztahu k provádění umělého ukončení těhotenství, neboť právě existence genetických vad plodu je ve většině evropských států jedním ze zákonných důvodů, kdy může těhotná žena podstoupit lékařský zákrok interrupce i v pozdějším stádiu těhotenství.[24] Dle našeho názoru však tímto dochází k usmrcování lidských bytostí z důvodu, že se odlišují od majoritní společnosti. To na jednu stranu předchází budoucí existenci finančních a jiných nákladů (také ze strany státu), které by byly s jejich životem ve společnosti spojeny, ale současně narušuje princip rovnosti a solidarity v demokratické společnosti.

S využíváním biomedicínských technologií je navíc spojeno riziko, na které nás upozorňuje také německý filozof a sociolog Jürgen Habermas. Jejich využití je totiž zásadně zdůvodňováno snahou předcházet genetickým defektům, což je ve společnosti obecně považováno za žádoucí. S tím ovšem neodmyslitelně souvisí také možnost zneužití genetické manipulace za účelem realizace přání rodičů na optimalizaci fyzických či jiných vlastností dítěte. Mohli bychom se ptát, zda snad není žádoucí, abychom pomocí vědy zdokonalovali lidský potenciál? Dle našeho názoru je v tomto kontextu třeba uvažovat ve dvou rovinách. Za prvé je vhodné poukázat na možný zásah do autonomie vůle dítěte, které s vědomím tohoto „naprogramování" vyrůstá, což může zásadním způsobem ovlivnit jeho svobodné rozhodování a utváření vlastní identity.[25] Jedná se o otázku úzce související s filozofickým tématem svobody vůle a determinismu. Z našeho pohledu nelze konstatovat, že by člověk mohl svůj život utvářet zcela nezávisle na okolním prostředí, které jej bezpochyby ovlivňuje. To ale není možné ztotožňovat s determinací genetickou, se kterou v této podobě lidstvo nemá dostatečné zkušenosti. Tím chceme říci, že nelze jednoznačně vymezit či dokonce eliminovat rizika, která jsou s danými zásahy reálně spojena. Bylo by snad pro společnost žádoucí, pokud by např. na základě módního trendu docházelo k masovému ovlivňování barvy očí, vlasů či vzrůstu dítěte? Dle našeho názoru nikoliv, protože bychom se mohli dostat do stavu mechanické či pásové výroby identických jedinců, což by mělo za následek narušení lidské rozmanitosti. Kde by navíc byla stanovena pomyslná hranice? Co by nám bránilo, abychom postupem času z důvodu rozšíření možností člověka kombinovali jeho genetickou informaci se zvířecí? Mohli bychom poté stále hovořit o existenci lidské společnosti tak, jak ji známe?

Jsme si vědomi toho, že náš či také Habermasův přístup bude některými autory označen za příliš konzervativní, resp. jako tzv. biokonzervatismus. Kriticky se k němu vyjadřuje také český filozof Tomáš Hříbek. Poukazuje na skutečnost, že Habermas při svých úvahách propadá genetickému determinismu, který nemá žádné empirické opodstatnění. Z našeho pohledu je ovšem nutné připomenout, že sám Habermas zdůrazňuje, že v otázkách biomedicínských technologií a jejich využití je třeba myslet poněkud nadčasově.

17 Zmínit v tomto kontextu můžeme rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 7. 2004, stížnost č. 53924/00, *Vo vs. Francie*. V daném rozhodnutí bylo příslušným soudem konstatováno, že nepanuje konsenzus v otázce biologického či morálního statusu nenarozeného dítěte, přičemž jednotlivé smluvní státy Rady Evropy mají ve věci právní regulace interrupcí ponechánu volnou míru uvážení. Na tento závěr bylo ostatně odkazováno také v následujícím rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 4. 2007, stížnost č. 6339/05, *Evansová vs. Spojené království*, který se zabýval otázkou odvolatelnosti souhlasu k umělému oplodnění a související destrukcí zamraženého embrya.

18 Popř. rozhodnutím Nejvyššího soudu USA ze dne 22. 1. 1973, věc 410 U. S. 179, *Doe vs. Bolton*.

19 Po tragických událostech druhé světové války sice nastala kodifikace přirozenoprávního charakteru lidských práv na úrovni významných mezinárodních právních dokumentů. Současně se však v této době projevovaly kromě požadavku univerzality také tendence k určité relativizaci, resp. regionalizaci lidskoprávní ochrany, která by zohledňovala potřeby a kulturní odlišnosti v rámci jednotlivých společností. Viz ZEMANOVÁ, Š. Nové chápání univerzality lidských práv. In: *Mezinárodní vztahy* [online]. 2005, vol. 40, no. 4. Dostupné na <https://mv.iir.cz/article/view/178>.

20 Součástí tohoto procesu je cílené ukončení vývoje embrya, a to v okamžiku, kdy jsou potřebné kmenové buňky získány. Srov. FULKA, J. – FULKOVÁ, H. a kol. Klonování reprodukční a terapeutické. In: *Vesmír* [online]. 2000, roč. 79, č. 3, s. 128. Dostupné na <http://casopis.vesmir.cz/clanek/klonovani-reprodukcni-a-terapeuticke>.

21 Z etického hlediska je problematická zejména skutečnost, že by tímto způsobem mohlo dojít k vytváření lidských jedinců, kteří mají totožnou genetickou výbavu jako jiné, např. dosud žijící osoby. To je vnímáno jako potenciální riziko ohrožení či narušení základních společenských hodnot, jako je respektování lidské důstojnosti, individuální svobody, individuality a autonomie. Srov. Cloning. In: *National Human Genome Research Institute* [online]. Dostupné na <https://www.genome.gov/25020028/cloning-fact-sheet/>.

22 VÁCHA, J. Embrya na náhradní díly? In: *Bioetika* [online]. 2004, č. 1, s. 15. Dostupné na <http://bioetika.cz/clanky/2004-1-Vacha.pdf >.

23 Jako konkrétní alternativa je v odborné literatuře prezentována např. možnost využití buněk mrtvých, geneticky poškozených či nadbytečných embryí. Bohužel ani tyto postupy nejsou oproštěny od problémů, jako je související přesné určení smrti embrya, potenciální narušení jeho dalšího vývoje či vůbec důvod jeho nadbytečnosti. Velký potenciál poté má možnost využití kmenových buněk z novorozenců či dospělých osob, což je stále ve fázi vývoje. Viz DOLEŽAL, A. – ČERNÝ, D. a kol. *Kmenové buňky: etické a právní aspekty výzkumu*. Praha, 2013, s. 14–20.

24 Rozšiřování možnosti terapeutického použití prenatální diagnostiky je v současné době velmi aktuálním tématem. Nelze však hovořit o tom, že by již bylo možné komplexně předcházet či léčit genetické defekty během prenatálního vývoje. Stále tak můžeme hovořit o tom, že je tato forma diagnostiky často používána za účelem zjištění vývojových nedostatků, které jsou řešeny právě prostřednictvím interrupčních zákroků, resp. ukončováním lidských životů. Srov. PERGAMENT, E. The Future of Prenatal Diagnosis and Screening. *Journal of Clinical Medicine* 2014, č. 3, s. 1191 a 1192.

25 HABERMAS, J. *Budoucnost lidské přirozenosti: Na cestě k liberální eugenice?* Praha, 2003, s. 21 a 22.

Vědecký vývoj v této oblasti jistě nelze považovat za ukončený a nikdo není schopen zcela objektivně říci, kam bude směřovat, resp. jaké může mít negativní důsledky v praxi. Navíc se nejedná o záležitost ryze genetickou, ale také psychologickou. Pokud bude dítě vyrůstat s vědomím toho, že byla jeho tělesná integrita účelově přizpůsobena na určitý typ sportu, ve kterém má předurčeno vynikat, bude to ovlivňovat jeho volbu zásadním způsobem. Nebude v té chvíli rozhodné, zda tomu tak fakticky je či nikoliv, neboť psychika dítěte již bude tímto faktorem ovlivněna. Nepovažujeme rovněž za vhodné Hříbkovo srovnání genetické manipulace tohoto rozsahu s problematikou očkování, která je sice určitým zásahem do integrity dítěte, ale ve zcela jiné intenzitě, přičemž má výhradně lékařský účel. Je zřejmé, že v úvahách o genetickém vylepšování a jeho následcích se budeme v současné době pohybovat v rovině argumentace kluzkého svahu, ta je ale dle našeho názoru zcela legitimní, a to také v kontextu negativních zkušeností společnosti eugenického charakteru.[26]

V této souvislosti bychom rádi poukázali na právní ukotvení rovnosti všech lidí v důstojnosti a právech, která po zkušenostech s událostmi druhé světové války odmítá jakékoliv formy diskriminace. S ohledem na postupující vědecký vývoj však již není dle našeho názoru vhodné koncentrovat se z hlediska prevence či osvěty pouze na tradiční diskriminační důvody, resp. způsob jejich uplatnění v praktickém životě společnosti. V současné době se totiž postupně začínají formovat další důvody či motivy, které mohou vést ke zneužití biomedicínských technologií za účelem realizace určité formy pozitivní eugeniky, která usiluje o zdokonalení genetické výbavy člověka.[27] S tímto souvisí reálná hrozba formulace nových ideologií, které by podle určitého klíče vytvořily prototyp lidského jedince, který by byl díky využití moderních technologií nositelem ideálního souboru vlastností či předpokladů fyzického vývoje. V důsledku by však hrozilo právě uplatnění selektivního výběru z hlediska poskytované právní ochrany, a to včetně naprostého popření rozmanitosti lidské společnosti. Ochrana lidského života by již v tomto pojetí nebyla vnímána jako základní či nedotknutelná hodnota ve společnosti. Naopak by docházelo k jeho instrumentalizaci a optimalizaci do takové podoby, že by se z něj stalo výsostně právo jen vybraných lidských jedinců.

Je tak dle našeho názoru vhodné přistupovat k otázce využití biomedicíny zdrženlivým, resp. opatrným způsobem. Je pravdou, že jejím prostřednictvím jsme dnes již schopni čelit či dokonce předcházet řadě medicínských problémů, nicméně je zde stále přítomno ono riziko zneužití. Za situace, kdy se bude fenomén v podobě biomedicínského vývoje samovolně (nekontrolovaně) vyvíjet a pronikat do stále více oblastí společenského života, může se v blízké době stát, že se již nebudeme ve výše uvedených otázkách pohybovat v rovině pouhých úvah či konspiračních teorií, nýbrž v realitě každodenního života.

Biomoc v roli potenciálního zákonodárce

V souvislosti se stále větší závislostí člověka na moderních technologiích a hrozbou instrumentalizace začínajícího života se v rámci odborného diskurzu objevují teorie o postupné nadřazenosti biomoci oproti tradičním formám řízení či regulace vztahů ve společnosti. V rámci klasického pojetí můžeme konstatovat, že je to právo, jakožto normativní systém, který se v objektivním slova smyslu zaměřuje na závazné a vynutitelné regulování společenských vztahů. Dle našeho názoru ovšem může právo, resp. zákonodárce, tuto činnost efektivně vykonávat pouze za předpokladu, že bude reflektovat společenskou a vědní realitu, přičemž tyto skutečnosti náležitě transformuje do právního obsahu. Je tomu tak ovšem i v praktické rovině? Domníváme se, že nikoliv. V tomto kontextu můžeme uvést celou řadu případů, kdy právní regulace stále setrvává na historicky přijatých doktrínách, které již byly postupem času zpochybněny výzkumem či poznáním v jiných vědních oblastech. Tímto však nemáme na mysli pouze již uvedenou problematiku interrupcí či výzkumu na lidských embryích, u kterých jsou navíc tendence ke stále větší liberalizaci, ale také například současný fenomén v podobě náhradního mateřství.[28]

26 Hříbek, T. Etika lidského vylepšování a liberální eugenika. *Filozofický časopis*, 2014, č. 6, s. 850–853.

27 Za otce či zakladatele moderní eugeniky můžeme považovat anglického vědce Francise Galtona, který jí vymezil jako vědu, jejíž podstatou je zlepšování dědičné (genetické) výbavy člověka, a to při zohlednění rozhodujících dědičných faktorů. Srov. Galton, D. J. – Galton, C. J. Francis Galton: and eugenics today. In: *Journal of Medicine Ethics* [online]. 1998, vol. 24, s. 99. Dostupné na <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1377454/pdf/jmedeth00313-0029.pdf>.

28 Náhradní mateřství je nástroj reprodukční medicíny, jehož podstatou je řešení problému neplodnosti. Smysl daného institutu spočívá v tom, že náhradní matka odnosí na základě předchozí dohody dítě objednatelskému páru. Při jeho realizaci je využíváno postupů asistované reprodukce, kdy zásadně dochází k oplození vajíčka v laboratorních podmínkách, přičemž je následně lékařsky implantováno do dělohy náhradní matky.

Tuto problematiku uvádíme zcela záměrně, neboť na ní lze dobře ilustrovat, jak český zákonodárce není schopen lidově řečeno držet krok se stále více progresivním vývojem v oblasti genetických technologií. Z důvodu různorodosti vnitrostátních právních řádů a neexistence jednotné regulace ze strany Evropské unie či Rady Evropy, je tato problematika legislativně upravena v rámci evropského právního prostředí různým způsobem.[29] Česká republika nicméně patří do skupiny států, které se k dané problematice staví v podstatě neutrálně. Náhradní mateřství tedy nezakazuje, ale ani jednotně neregluje. Jedinou zmínku o daném institutu můžeme nalézt v § 804 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: „Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství." V kontextu s čl. 2 odst. 3 Listiny, který ve smyslu zásady legální licence stanovuje, že každý může činit to, co není zákonem zakázáno, je náhradní mateřství právně uskutečnitelné, byť výslovně neregulované. Určitou formu omezení můžeme spatřovat ve smyslu komerčního náhradního mateřství, které je znemožněno existencí skutkové podstaty trestného činu svěření dítěte do moci jiného podle § 169 odst. 1 trestního zákoníku: „Kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti."[30] Když konstatujeme, že náhradní mateřství není výslovně regulováno, to neznamená, že nelze v kontextu systematického výkladu vycházet také ze související právní úpravy asistované reprodukce, která jeho provádění podmiňuje. Příslušnou regulaci nalezneme v § 3 a násl. zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů. Tento právní předpis mimo další podmínky pro provádění uvedených zákroků a stanovení možností jak nakládat s nadbytečnými embryi stanovuje, že případné dárcovství pohlavních buněk musí být v souladu s § 10 odst. 1 daného zákona anonymní. Tento požadavek nicméně nemůže být z podstaty věci dodržen v případě, že by žena z objednatelského páru poskytla pro účely náhradního mateřství svoji genetickou informaci.[31]

Již dříve tvrzená neschopnost zákonodárce reflektovat stav vědy do právního obsahu je nicméně dle našeho názoru demonstrována zejména uplatňováním ustálené právní doktríny, dle které je podle § 775 občanského zákoníku matkou dítěte žena, která jej porodila.[32] Dané pravidlo, jehož podstata vychází ze staré římské zásady, že matka je vždy jistá (*mater semper certa est*), nereflektuje skutečnost, že se může jednat o ženu, která nemá k dítěti žádný genetický či později ani sociální vztah. V praxi pak pravidelně dochází k uplatnění institutu osvojení, aby se žena z objednatelského páru stala právní matkou dítěte, a to zcela v závislosti na vůli či nevůli náhradní matky. V této souvislosti vyvstává řada nejen právních, ale také etických otázek, které opět úzce souvisejí s tím, že je lidský život vnímán jako určitý předmět smluvního ujednání, čímž nepochybně dochází k jeho instrumentalizaci. Současně má tento stav zcela zásadní dopady nejen do práv zamýšlených rodičů či náhradní matky, ale také soukromoprávního postavení nenarozeného dítěte a ochrany jeho práv. To je totiž v kontextu § 25 občanského zákoníku podmíněně považováno za nositele právní osobnosti (k tomu srov. § 1 odst. 2 občanského zákoníku), přičemž jej z důvodu nedostatku autonomie vůle a schopnosti jejího projevu, zastupují v právních vztazích rodiče, resp. právní matka.[33] Vyvstává tedy otázka, zda je opravdu vhodné, aby v případě náhradního mateřství vykonávala výkon rodičovských práv k nenarozenému dítěti a související správu jeho jmění osoba, která k němu nemá žádný biologický vztah a může ho často vnímat jako pouhý dočasný objekt smluvního ujednání.[34]

S ohledem na vědecké možnosti lze náhradní mateřství realizovat více způsoby, což však v některých případech zvyšuje počet potenciálních rodičů dítěte. Srov. Zemandlová, A. Současnost a budoucnost právní regulace surogátního mateřství u nás. In: Kotásek, J. a kol. *Dny práva 2012*, Brno, 2013. Dostupné na <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/ZemandlovaAnna.pdf>.

29 Zatímco některé státy náhradní mateřství výslovně připouštějí, byť zásadně pouze při splnění stanovených podmínek (např. Ukrajina či Anglie), jiné jej zcela zakazují. Konkrétně můžeme zákaz náhradního mateřství nalézt například v Německu, Itálii či Francii. Viz. Cheung, H. Surrogate babies: Where can you have them, and is it legal? In: *BBC News* [online]. 6. 8. 2014. Dostupné na <http://www.bbc.com/news/world-28679020>.

30 Na mezinárodněprávní úrovni pak můžeme analogicky poukázat na čl. 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicině, která zakazuje, aby bylo lidské tělo či jeho součásti použito za účelem získání finančního prospěchu. V úvahu připadá nejen komercionalizace tělesné integrity náhradní matky, o čemž se někdy laicky hovoří jako o tzv. pronajmutí dělohy, ale také degradace nenarozeného dítěte na ocenitelný předmět smluvního ujednání. Pod komerční stránku náhradního mateřství ovšem nelze automaticky podřazovat hrazení přiměřených nákladů souvisejících s těhotenstvím a porodem neprovdané matce, což vyplývá z § 920 občanského zákoníku.

31 S problematikou anonymního dárcovství je ostatně spojen také jiný zásadní problém, a to porušení práva dítěte znát své rodiče dle čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Záleží nicméně, jaký druh rodičovství je při výkladu daného dokumentu upřednostněn.

32 To ostatně reflektuje čl. 2 Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství, kde je výslovně porod dítěte stanoven jako rozhodující skutečnost k určení mateřství.

33 Fiala, J. – Švestka, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha, 2014, s. 134.

34 Poněkud skepticky se nicméně můžeme dívat také na provázanost výkonu rodičovských práv a kolidujícího práva matky na svobodné rozhodování o jejím těhotenství v režimu příslušné veřejnoprávní úpravy interrupcí, což se ovšem netýká výhradně problematiky náhradního mateřství.

Stejně jako v jiných podobných případech, lze problematiku náhradního mateřství považovat za určitou formu morálního dilematu, neboť proti sobě stojí snaha o medicínské řešení problému neplodnosti a etický problém v podobě instrumentalizace začínajícího lidského života, který je v tomto kontextu z kantovského hlediska vnímán spíše jako prostředek, nikoliv cíl našeho jednání.[35] V rovině úvah de lege ferenda je tedy obtížné nalézt proporcionální řešení této situace. Z našeho pohledu je totiž možné náhradní mateřství povolit pouze za předpokladu, kdy skutečně připustíme, že nenarozené dítě je způsobilé být jako lidská osoba pouhým předmětem smluvního ujednání. To však v kontextu s požadavkem respektu a úcty k lidskému životu považujeme za nepřijatelné.[36] V rámci evropského právního prostoru můžeme nicméně kromě absolutních zákazů náhradního mateřství nalézt také striktní právní regulace, které jeho provádění umožňují pouze při splnění stanovených podmínek. Jedná se dle našeho názoru přinejmenším o přijatelnější řešení, než jaké aktuálně (ne)nalezneme v české legislativě. Zcela pasivní přístup zákonodárce v této oblasti totiž vede nejen k částečně nekontrolovatelnému provádění těchto zákroků, ale také k významnému narušení právní jistoty biologických rodičů a nenarozeného dítěte.[37]

Je poté vhodné zamyslet se v kontextu tohoto tématu nad skutečností, zda se tímto postupně nedostáváme do stavu, kdy bude činnost zákonodárce nahrazována samovolným vývojem ve vědních oblastech typu genetiky či biologie. Dosavadní tendence dle našeho názoru nasvědčují tomu, že na jedné straně není zákonodárce schopen reflektovat moderní vědecké poznatky, když navzdory současnému stavu vědeckého poznání stále právně degraduje začínající lidský život na pouhou součást těla matky či biologický materiál. Na druhou stranu je velmi benevolentní ve vztahu ke stále výraznějšímu zasahování či manipulaci s genetickou výbavou člověka, přičemž danou oblast reguluje pouze rámcově, popř. prostřednictvím obecných právních zásad a souvisejících institutů. V tomto jednání či pasivitě spatřujeme riziko prosazování biomoci, která by v budoucnu mohla v některých stěžejních otázkách suplovat legislativní činnost zákonodárce, když by například prostřednictvím specifických genetických zásahů určovala, kdo a za jakých podmínek má právo na důstojné žití ve společnosti. S ohledem na tuto dle našeho názoru reálnou hrozbu bychom koncepčně navrhovali, aby se pro futuro přistoupilo k určité etizaci práva. Tímto apelem nemáme na mysli skutečnost, že by měl zákonodárce striktně omezovat vývoj vědeckého poznání, ale měl by mu stanovit určité nepřekročitelné hranice, a to nejen v podobě prostého zákazu reprodukčního klonování. Především je dle našeho názoru nutné zajistit, aby pod záminkou rozvoje různých druhů terapie či lékařských postupů nebyla ohrožena samotná podstata lidského života, tedy jeho respektování jako posvátné hodnoty, jejíž existence či zánik v důsledku ohrožuje zachování hodnotového základu naší společnosti.[38] Jsme si však vědomi toho, že se jedná o velmi složitou otázku, která by se proto měla stát významným objektem nejen bioetického, ale také právního diskurzu.

Závěr

Cílem této práce bylo zabývat se otázkami souvisejícími se stále progresivnějším vývojem v oblasti biomedicínských technologií, s čímž souvisí také hrozba postupného zasahování do podstaty lidského života a jeho přirozenosti. Za tímto účelem jsme nejprve přistoupili k výkladu ohledně současného právního pojetí hodnoty nenarozeného lidského života, a to v kontextu právní úpravy týkající se zejména provádění interrupcí a výzkumů na embryích. V této souvislosti jsme rovněž předestřeli jednotlivé etické problémy, které jsou spojeny s manipulací s genetickou výbavou člověka, která může zásadním způsobem narušit formování života nejen takto modifikovaného jednotlivce, ale také celé společnosti.

V tomto kontextu jsme poté poukázali na problém související s postupnou nadvládou biomoci, která je důsledkem toho, že zákonodárce není schopen nejen reflektovat, ale také regulovat stále více narůstající význam biomedicíny ve společnosti. Tento stav jsme demonstrovali na aktuálním tématu náhradního mateřství, se kterým je spojeno mnoho etických a právních problémů, které negativním způsobem ovlivňují nejen současné hodnotové pojetí lidského života, ale také zájmy a právní postavení dítěte a jeho rodičů. V této souvislosti považujeme za vhodné, aby se zákonodárce více zaměřil na reflexi současného stavu vědeckého poznání, který by měl být základem pro právní konstrukci statusu nenarozeného dítěte. Současně s tím považujeme za vhodné, aby rovněž autoritativně jednotlivé oblasti podrobným způsobem legislativně upravil, čímž by zamezil postupnému a nekontrolovatelnému prosazování nových přístupů, které v různých ohledech nerespektují integritu nenarozeného dítěte, jako osoby mající právo na život a lidskou důstojnost. Závěrem konstatujeme, že tento článek si nekladl za cíl poskytnout podrobnou analýzu jednotlivých etických a právních problémů souvisejících se zásahy do počátku lidského života a jeho vývoje, ale poukázat na riziko související s tím, že jim není zejména v právní rovině věnována dostatečná pozornost.

[35] Z hlediska právní terminologie můžeme hovořit o tom, že náhradní mateřství je pouhým nástrojem k realizaci práva rodičů na rodinný a soukromý život, aniž by byla zohledňována práva a důstojnost takto počatého dítěte.

[36] Zejména pak v případech, kdy je umožněno také komerční náhradní mateřství, tedy za úplatu, jako je tomu například na Ukrajině nebo v Indii či Rusku. Srov. Mengual, J. D. – Wolfe, N. Surrogacy. In: *World Youth Alliance* [online]. 2015. Dostupné na <https://www.wya.net/wp-content/uploads/2014/04/WYA_White_Paper_Surrogacy_Final-US-Letter.pdf>.

[37] Navíc má nejednotná regulace této problematiky v rámci evropského právního prostoru další problematický moment, který můžeme přirovnat k otázce „potratové turistiky". Tím, že některé státy danou proceduru zcela zakazují, ale jiné za různých podmínek připouštění, dochází k účelovým vycestováním do zemí s liberální právní úpravou náhradního mateřství. To produkuje problémy s mezinárodním prvkem, které se týkají otázky následného uznání rodičovství v domovské zemi odjednatelského páru apod. K dané otázce se ostatně opakovaně vyjadřoval také Evropský soud pro lidská práva, přičemž např. ve svém rozsudku ze dne 26. 6. 2014, stížnost č. 65192/11, *Mennesson vs. Francie*, zdůraznil zejména potřebu zohledňovat zájem dítěte.

[38] Pomyslnou výjimku z pravidla představuje rozsudek Velkého senátu Soudního dvora Evropské unie ze dne 18. 10. 2011, věc C-34/10, *Oliver Brüstle vs. Greenpeace*. Ten se v daném případě zabýval předběžnou otázkou ohledně možnosti patentování a obchodního využití vědeckých postupů, které využívají lidská embrya, resp. embryonální kmenové buňky. V rámci svého rozhodování se příslušný soud nejprve zabýval v kontextu posuzované směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/44/ES ze dne 6. 7. 1998 o právní ochraně biotechnologických vynálezů, otázkou, jak lze vymezit pojem lidské embryo obsažený v čl. 6 odst. 2 písm. c) této směrnice. Dospěl k názoru, že související výklad je třeba učinit jednotně pro celou unii, a to také za účelem zajištění jednotného fungování trhu. Přestože výslovně konstatoval, že není jeho úkolem reflektovat etické a lékařské otázky ohledně počátku lidského života, dovodil na základě účelu a cílů dané právní úpravy, že je třeba dodržovat široce stanovený požadavek na respektování lidské důstojnosti. Ten dopadá také na oplozené vajíčko, resp. neoplozené, pokud do něj bylo implantováno jádro ze zralé buňky nebo bylo stimulováno k dělení a dalšímu vývoji. Posouzení, zda lze považovat za lidské embryo také kmenovou buňku získanou ve vývojovém stádiu blastocysty, ponechal na vnitrostátním soudním orgánu. Možnost patentování poté připustil pouze ve vztahu k diagnostickému či terapeutickému účelu, tedy ve prospěch embrya. I přes úzké zaměření posuzované právní otázky tak můžeme pozorovat tendence k subsumování začínajícího života pod ochranu důstojnosti člověka a jeho integrity, což bohužel není aplikováno rovněž ve vztahu k samotnému provádění uvedených výzkumů, které vedou k jeho destrukci.

Odpovědnost za škodu způsobenou profesní komorou při výkonu veřejné moci

Martin Kopecký*

Liability for Damage Caused by a Professional Chamber within the Exercise of Public Power

Summary: *The article analyzes the status of professional chambers as one of the types of public administration entities which are legally entrusted to exercise public power and, in particular, focuses on the question of who and under what legal rules is responsible for possible damage caused by the activity of professional chambers. The article is based on a model example of disciplinary proceedings initiated against a lawyer by the Czech Bar Association, whereas the case has been recently dealt with by the Czech Supreme Court and the Constitutional Court. It appears that the legal regulation does not explicitly address the question of legal liability for damage caused by the exercise of public power by the bodies of professional chambers (as the so-called non-territorial self-government entities). Judicial practice responds differently to this gap in the law when it sometimes considers the activity of professional chambers as a specific type of state administration, while other times, it rejects this concept and directly assumes the responsibility of the professional chambers as such for the damage caused by their activities.*

Keywords: *self-government, public law corporation, public power, liability for damage*

Ústavní soud v nedávném nálezu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. IV. ÚS 3638/15, vyjádřil názor, že stát neodpovídá za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci činěném orgány profesních komor (jednalo se o orgány České advokátní komory při kárném řízení vedeném proti advokátovi) a vyslovil, že by za

* Katedra správního práva, Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni. E-mail: kopeckym@ksp.zcu.cz.